

بررسی فون سوسماران کویر مرنجاب در استان اصفهان

احمد قارزی^{۱*}، علیرضا پسرکلو^۲، حسین نبی زاده^۳ و اسکندر رستگار پویانی^۴

^۱ ایران، کرمانشاه، دانشگاه رازی، دانشکده علوم، گروه زیست‌شناسی

^۲ ایران، اراک، دانشگاه اراک، دانشکده علوم، گروه زیست‌شناسی

^۳ ایران، خرم‌آباد، دانشگاه لرستان، دانشکده علوم، گروه زیست‌شناسی

^۴ ایران، سبزوار، دانشگاه حکیم سبزواری، دانشکده علوم، گروه زیست‌شناسی

تاریخ دریافت: ۹۷/۹/۲۵ تاریخ پذیرش: ۹۸/۲/۱۱

چکیده

کویر مرنجاب در جنوب و جنوب غرب دریاچه نمک آران و بیدگل استان اصفهان قرار گرفته است. این کویر با پوشش ریگزار و تپه‌های شنی منحصربفرد در ارتفاع ۸۵۰ متری قرار دارد. پوشش گیاهی منطقه شامل گیاهان شور پسند از جمله درخت‌های گز و تاغ و بوته‌های قیچ است. در این مطالعه، ۱۵ گونه سوسمار متعلق به ۱۱ جنس و ۶ خانواده با استفاده از شاخص‌های ریخت‌شناسی براساس کلید شناسایی معتبر سوسماران ایران بررسی و شناسایی شد. خانواده Lacertidae با ۶ گونه بیشترین غنای حضور گونه‌ای را در منطقه نشان می‌دهد و به دنبال آن خانواده‌های Agamidae، Gekkonidae، Scincidae، Varanidae و Spharodactylidae به ترتیب با سه، دو، دو، یک و یک‌گونه در منطقه نماینده‌هایی دارند. در بین گونه‌های مشاهده‌شده *Phrynocephalus maculatus* در بیشتر منطقه قابل مشاهده است و *Eremias kavirensis* و *Ophiomorus maranjabensis* محدود به مناطق خاصی در محدوده مورد مطالعه هستند.

واژه‌های کلیدی: دریاچه نمک، فون، سوسمار، لاسرتیده

* نویسنده مسئول، تلفن: ۰۹۱۶۳۶۷۰۳۹۷، پست الکترونیکی: ahgharzi@yahoo.com

مقدمه

که از آن جمله Anderson (۱۹۶۳، ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰)، Blandford (۱۸۸۱)، رستگار پویانی (۱۳۸۶)، فاضلی (۱۳۷۵)، صالحی (۱۳۷۶) و یزدان پناهی (۱۳۷۹) را می‌توان نام برد (۹، ۱۲، ۱۳، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰ و ۲۱).

کویر مرنجاب به علت داشتن موقعیت جغرافیایی خاص اعم از مناطقی با پوشش گیاهی و مناطقی با نواحی خشک بیابانی از لحاظ فون جانوری از اهمیت بسیاری برخوردار است، ولی تاکنون گزارشی جامعی از خزندگان این منطقه به‌خصوص سوسماران ارائه نشده است.

مواد و روشها

خزندگان با بیش از ۹۲۰۰ گونه در ۳۰ خانواده از متنوع‌ترین گروه‌های جانوری هستند (۱۰ و ۲۷) و سوسمارها از نظر اندازه و شکل بدن متنوع‌ترین گروه از خزندگان امروزی را تشکیل می‌دهند (۵). این گروه از خزندگان بعد از پرندگان فراوانترین مهره‌دارانی هستند که در طول روز در فلات ایران مشاهده می‌شوند (۵). انتشار وسیع و گسترده سوسمارها نشان از قدرت سازگاری بالای اکولوژیکی، فیزیولوژیکی و رفتاری آنها با تغییرات آب و هوایی زیستگاه‌های مختلف دارد (۱).

تاکنون در ایران ۱۴۵ گونه سوسمار توصیف شده است (۲۵). افراد زیادی بر روی خزندگان ایران مطالعه نموده‌اند

که سریع و با سرعت فرار می‌کردند، ابتدا به وسیله تور و یا یک چوب بلند دوشاخه متوقف و سپس جمع‌آوری شدند (۸). سوسمارهایی که به هنگام فرار زیر سنگ‌ها یا لابه‌لای شکاف‌ها، بوته‌ها و درختچه‌ها یا به سوراخ‌های زمین پناه می‌بردند از طریق بلند کردن سنگ‌ها و حفر کردن زمین به وسیله بیلچه جمع‌آوری می‌شدند. برای جمع‌آوری نمونه‌های شب فعال، از روش حفر گودال استفاده می‌شد (۸). به این طریق که گودالی با دیواره صاف و عمودی با ارتفاعی حدود ۴۰ سانتیمتر حفر می‌شد. در این روش سوسمار بعد از افتادن درون گودال قادر به بیرون آمدن از آن نیست و لذا در روز بعد می‌توان آنها را جمع‌آوری کرد (۸). نمونه‌ها پس از جمع‌آوری و ثبت اطلاعات مربوط به محل جمع‌آوری، جداگانه به ظروف پلاستیکی منتقل شدند. نمونه‌ها پس از انتقال به آزمایشگاه، به منظور مطالعات ریخت‌سنجی و شناسایی ابتدا با کلروفرم بیهوش شده و سپس در زیر استرئومیکروسکوپ شاخص‌های کلیدی آنها شمارش گردید و یا با کمک کولیس ورنیه صفات متریک آنها اندازه‌گیری شد. سپس با توجه به این شاخص‌ها و با کمک کلیدهای شناسایی معتبر و منابع موجود (۱۸) خانواده، جنس و گونه‌ی نمونه‌ها تعیین گردید.

نتایج و بحث

در این مطالعه تعداد ۱۲۰ نمونه متعلق به ۶ خانواده *Gekkonidae*، *Agamidae*، *Sphaerodactylidae*، *Scincidae*، *Lacertidae* و *Varanidae* شامل ۱۱ جنس و ۱۵ گونه سوسمار در کویر مرنجاب با استفاده از شاخص‌های ریخت‌شناسی براساس کلید شناسایی معتبر سوسماران ایران ثبت و شناسایی شد که بیانگر تنوع گونه‌های سوسمار در کویر مرنجاب است (جدول ۱، شکل ۲).

در ادامه جنبه‌های مختلف زیستی این سوسمارها از جمله خصوصیات ریخت‌شناسی، رنگ‌آمیزی، زیستگاه، خصوصیات زیستی و رفتاری و پراکنش ارائه شده است.

منطقه مورد مطالعه: کویر مرنجاب با مختصات $50^{\circ}45'$ طول شرقی و $35^{\circ}15'$ عرض شمالی در شمال شهرستان آران و بیدگل استان اصفهان قرار دارد. این کویر از شمال به دریاچه نمک آران و بیدگل، از غرب به کویر مسیله و دریاچه‌های نمک حوض سلطان و حوض مره، از شرق به کویر بندریگ و پارک ملی کویر و از جنوب به شهرستان‌های آران و بیدگل و کاشان محدود می‌شود (شکل ۱). ارتفاع متوسط کویر مرنجاب از سطح آب‌های آزاد حدود ۸۵۰ متر می‌باشد. قسمت عمده این کویر پوشیده از تپه‌های شنی و ریگزار است. کویر مرنجاب از نظر پوشش گیاهی بسیار غنی است و گیاهان آن را عمدتاً گونه‌های شور پسند از جمله گز، تاق و قیچ تشکیل می‌دهند که علاوه بر جلوگیری از فرسایش و حفظ خاک نمادی از استقامت در گرمای کویر هستند. دمای هوا در این منطقه در تابستان به حدود $50^{\circ}C$ نیز می‌رسد (۱۱).

شکل ۱- موقعیت منطقه نمونه‌برداری واقع در کویر مرنجاب

جمع‌آوری و شناسایی نمونه‌ها: مطالعات میدانی طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۲ انجام و نمونه‌ها از منطقه‌ی مورد مطالعه جمع‌آوری شد. در اکثر موارد نمونه‌ها با دنبال کردن و گرفتن به وسیله دست جمع‌آوری شدند. نمونه‌هایی

جنس *Phrynocephalus*، *Calotes*، *Laudakia*، *Trapelus* است (۲۶). سه گونه‌ی شناسایی شده شامل:

۱. *Trapelus agilis* (Oliver 1804): بزرگترین نمونه اندازه‌گیری شده از *T. agilis* در این پژوهش دارای طول پوزه تا مخرج و طول دم به ترتیب ۹۶ و ۱۶۱ میلی‌متر در جنس نر و ۹۴ و ۱۶۰ میلی‌متر در جنس ماده است. میانگین طول دم در جنس نر ۱۵۶/۲ و در جنس ماده ۱۳۳/۵ میلی‌متر به دست آمد. این نشان می‌دهد طول دم در نرها بیشتر از ماده‌ها است (شکل ۳). رستگار پویانی و همکاران (۱۳۸۶) طول پوزه تا مخرج *T. agilis* را ۱۱۵ میلی‌متر و طول دم را ۱۷۷ میلی‌متر گزارش دادند (۹). در حالی‌که یاری (۱۳۸۹) و بهمنی (۱۳۹۰) به ترتیب در کرمانشاه و کردستان اندازه طول پوزه تا مخرج را ۹۴/۵ تا ۱۵۴ میلی‌متر و ۱۷۵،۶ تا ۱۴۴ میلی‌متر گزارش دادند (۳ و ۱۶). از نظر پراکنش با دو گونه دیگر خانواده آگامیده در ناحیه مورد مطالعه همپوشانی دارد. این گونه در روزهای آفتابی بیشتر دیده می‌شود و مطالعات نشان می‌دهد که از حشرات، عنکبوتیان، هزارپایان و گاهی از مواد گیاهی تغذیه می‌کنند (۳).

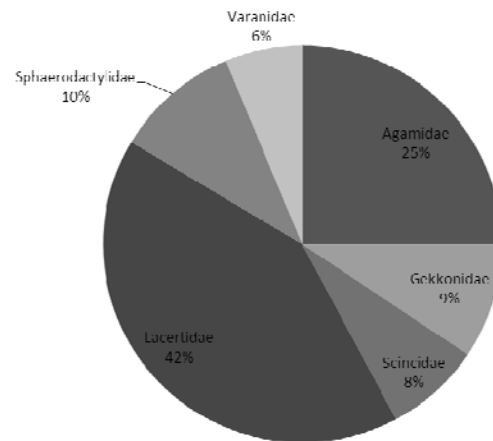

شکل ۳- کویر مرنجاب، خانواده آگامیده، گونه *Trapelus agilis*

۲. *Phrynocephalus maculatus* (Anderson 1872): بزرگترین نمونه مطالعه شده در این پژوهش دارای پوزه تا

جدول ۱- تعداد نمونه و درصد فراوانی هر خانواده از سوسماران کویر

خانواده	مرنجاب			درصد فراوانی نسبی هر خانواده
	تعداد کل	تعداد جنس	تعداد گونه	
Agamidae	۳۲	۲	۳	۲۵
Gekkonidae	۱۲	۲	۲	۹/۳۷
Scincidae	۱۰	۲	۲	۷/۸۱
Lacertidae	۵۳	۳	۶	۴۱/۴
Sphaerodactylidae	۱۳	۱	۱	۱۰/۱۵
Varanidae	۸	۱	۱	۶/۲۵
تعداد کل	۱۲۸			۱۰۰

شکل ۲- فراوانی نسبی خانواده‌های سوسماران جمع‌آوری شده از کویر مرنجاب

الف) خانواده‌ی *Agamidae*: از خانواده آگامیده سه گونه‌ی *Phrynocephalus maculatus*، *Trapelus agilis* و *Phrynocephalus scutellatus* در منطقه مورد مطالعه جمع‌آوری گردید. اندرسون (۱۹۹۹) خانواده آگامیده در ایران را در ۴ جنس و ۲۰ گونه قرارداد. اما سال‌ها بعد این تعداد گونه به ۱۹ عدد کاهش یافت (رستگار پویانی و همکاران، ۱۳۸۶). براساس چک‌لیست خزندگان که در سال ۲۰۱۴ منتشر گردید، خانواده آگامیده در ایران شامل ۴

۳. *Phrynocephalus scutellatus* (Olivier 1807) :

بزرگترین نمونه مطالعه شده در این پژوهش دارای پوزه تا مخرج ۴۵ میلی‌متر و اندازه دم ۶۰ میلی‌متر بود. میانگین اندازه طول اندام جلویی در این نمونه ۲۲ و بیشترین اندازه طول اندام جلویی ۲۳ میلی‌متر می‌باشد و میانگین اندازه طول اندام عقبی ۳۴ میلی‌متر (محدوده بین ۳۳-۳۶ میلی‌متر) اندازه‌گیری شد (شکل ۵). فلس‌های پشتی یکنواخت نیستند و برخی ناخن مانند اند. بیشتر از ۱۶ فلس ما بین چشم‌ها بر روی سر؛ اطراف سرو گردن بدون فلس‌های ریشه‌ای شکل بلند (گاهی با فلس‌های خاردار کوتاه) است. دم ۱۱۸ تا ۱۵۷ درصد اندازه نوک پوزه تا مخرج را شامل می‌شود (۹). در نمونه‌های استان سمنان میانگین طول بدن و دم به ترتیب ۴۵ و ۵۵ میلی‌متر و بزرگترین طول بدن و دم ۵۰ و ۶۰ میلی‌متر بوده است (۶). پشت بدن به رنگ‌های خاکستری، قهوه‌ای با آثار تیره و روشن، اغلب با ناحیه بزرگ صورتی یا بنفش کمرنگ که با خاکستری تیره در قسمت میانی پشت احاطه شده است. دم با حلقه‌های سیاه که در سطح شکمی پررنگ‌تر هستند (۹). محل تپیک این‌گونه از ایران، کوه صفه در نزدیکی اصفهان است. الگوی رنگ نمونه‌های بررسی شده در این تحقیق بارنگ آمیزی فوق یکسان است و در زمین‌های باز زندگی می‌کند. همچنین قدرت تحرک و بینایی زیادی ندارد، معمولاً می‌توان به آن خیلی نزدیک شد و به‌آسانی آن را صید نمود.

شکل ۵- کویر مرنجاب، خانواده آگامیده، گونه

Phrynocephalus scutellatus

مخرج ۸۰ میلی‌متر و اندازه دم ۱۲۲ میلی‌متر بود. طول دم در جنس نر ۱۲۲ الی ۵۶ میلی‌متر و در ماده‌ها ۱۰۰ الی ۶۳ میلی‌متر می‌باشد که در نمونه‌های منطقه مورد مطالعه طول دم در نرها بیشتر از ماده‌ها است (شکل ۴). میانگین تعداد فلس‌های بین چین گلویی و کلواک در جنس نر ۱۰۴/۲۵ و برای ماده ۱۰۹/۱۶ می‌باشد. بیشترین تعداد این صفت در جنس ماده ۱۲۰ و در جنس نر ۱۱۷ عدد شمارش شد. تعداد فلس‌های بین چین گلویی و کلواک در نمونه منطقه مورد مطالعه در جنس ماده بیشتر از جنس نر بوده است که اختلاف معنی‌داری را بین ماده و نرها نشان می‌دهد. بر طبق مطالعات انجام شده توسط اندرسون، نمونه‌های ایرانی دارای ۹۹ تا ۱۱۵ فلس در حول ناحیه میانی بدن بوده و اندازه پوزه تا مخرج در نمونه‌ی ایرانی ۹۱ میلی‌متر و طول دم ۱۲۸ میلی‌متر می‌باشد (۱۹). این‌گونه در بیشتر نقاط کویر مرنجاب مشاهده و جمع‌آوری شد. در هنگام روز از مورچه‌ها، قاب‌بالان و دیگر حشرات تغذیه می‌کنند ولی احتمالاً رژیم گیاهخواری نیز دارند (رستگار پویانی و همکاران، ۱۳۸۶). الگوی رنگ نمونه‌های بررسی شده در این تحقیق بارنگ آمیزی ارائه‌شده توسط سایر محققین در مورد این‌گونه یکسان است (۹).

شکل ۴- کویر مرنجاب، خانواده آگامیده، گونه

Phrynocephalus maculatus

پوزه تا مخرج برای جنس نر ۴۸/۹ میلی‌متر و برای جنس ماده ۵۵/۲۴ میلی‌متر گزارش شد (۹، ۱۳ و ۱۹). تعداد فلس‌های لب بالا ۹ تا ۱۲ عدد و تعداد فلس‌های عرضی شکم ۲۰ تا ۲۵ عدد شمارش گردید، همچنین تعداد ردیف‌های عرضی برآمدگی پشتی ۱۱-۱۶ ردیف شمارش شد، میانگین طول سر و عرض سر به ترتیب ۱۱/۳ و ۸/۶ میلی‌متر اندازه‌گیری شد. این‌گونه از عناصر فونی صحارا-سندی است که از خارج از فلات ایران منشأ گرفته است (۳). این‌گونه در بیشتر مناطق ایران پراکنش وسیعی دارد و ذاتاً شب فعال و حشره‌خوار است (۸). در مطالعه حاضر نیز مشاهده شد که شب فعال و حشره‌خوار است و در نزدیکی روشنایی در کمین حشرات می‌نشیند. پشت خاکستری با نقاط قهوه‌ای است که در ردیف‌های طولی منظم مرتب‌شده‌اند، اندام‌های حرکتی و دم با نوارهای عرضی تیره‌ی باریک، ناحیه‌ی شکمی سفید است (۷، ۹ و ۱۹).

شکل ۷- کویر مرنجاب، خانواده جکونیده، گونه

Cyrtopodion scabrum

ج) خانواده **Scincidae** - از خانواده سینسیده تنها دو گونه *Ophiomorus maranjabensis* و *Heremites septemtaeniata* جمع‌آوری و شناسایی گردید. خانواده سینسیده شامل سوسمارهایی با اندازه‌هایی کوچک، متوسط و بزرگ می‌باشند. پراکندگی گونه‌های خانواده سینسیده در کویر مرنجاب بسیار محدود است.

۱. *Ophiomorus maranjabensis*: این‌گونه یکی از

ب) خانواده **Gekkonidae**: از این خانواده دو جنس *Bunopus* و *Cyrtopodion* نمایندگانی به شرح زیر در منطقه مورد مطالعاتی شناسایی شد.

۱. **Bunopus crassicaudus (Nikolsky 1907)**: بیشترین طول پوزه تا مخرج در نمونه‌های جمع‌آوری‌شده از کویر مرنجاب ۵۱ میلی‌متر و بیشترین طول دم ۴۶ میلی‌متر اندازه‌گیری شد که با نمونه‌های استان قم و اراک تفاوت چندانی نشان نداده است (شکل ۶). در نمونه‌ی ایرانی طول پوزه تا مخرج ۵۴ میلی‌متر و طول دم ۵۶ میلی‌متر گزارش شده است (۱۹). این‌گونه که از ضلع جنوب غربی دریاچه نمک جمع‌آوری شد. در ایران بانام فارسی جکوی دم کلفت زگیل‌دار شناخته می‌شود و محل نمونه تیپیک از قم گزارش شده است (۹). این نمونه شب‌ها فعالیت می‌کنند و زیر سنگ‌ها شکاف‌ها و غیره مخفی می‌شوند و از حشرات و عنکبوت‌ها تغذیه می‌کنند (۹). زیستگاه‌های این‌گونه در استان اصفهان با منطقه تیپیک مطابقت دارد.

شکل ۶- کویر مرنجاب، خانواده جکونیده، گونه

Bunopus crassicaudus

۲. **Cyrtopodion scabrum (Heyden 1827)**: بزرگترین نمونه مطالعه شده در این پژوهش دارای طول پوزه تا مخرج در جنس نر ۴۷ میلی‌متر و برای جنس ماده ۴۹ میلی‌متر و بیشترین طول دم در دو جنس نر و ماده ۶۰ میلی‌متر ثبت شد (شکل ۷). در مطالعه احمدی و همکاران (۱۳۹۱) طول پوزه تا مخرج در جنس نر بین ۴۹/۷ تا ۵۱ میلی‌متر و برای جنس ماده بین ۵۰/۲ تا ۵۵/۲ میلی‌متر گزارش شده است (۲) و در نمونه‌های استان ایلام طول

شکل ۸- کویبر مرنجاب، خانواده سینسیده، گونه

Ophiomorus maranjabensis

۲. *Heremites septemtaeniata* (Reuss, 1834): طول سر ۱۴-۱۶ میلی‌متر (میانگین ۱۴/۸۳)؛ بیشترین طول پوزه تا مخرج ۸۵ میلی‌متر اندازه‌گیری شد. بیشترین عرض سر ۱۱ میلی‌متر (میانگین ۱۰/۶۶)؛ میانگین ارتفاع سر ۸/۶۶ که بیشترین اندازه ارتفاع سر ۹ میلی‌متر ثبت گردید (شکل ۹). تعداد لاملای زیر انگشت چهارم پا ۱۹-۲۲ عدد و تعداد لاملای زیر انگشت چهارم دست ۱۵-۱۶ عدد شمارش شدند. تعداد فلس در لب بالا ۹-۱۰ عدد و تعداد فلس در لب پایین ۱۴-۱۷ عدد مشخص گردید. در نمونه‌ی ایران طول پوزه تا مخرج ۱۰۵ میلی‌متر و طول ۱۲۸ میلی‌متر گزارش شده است (۱۹). ۶۵ تا ۷۲ فلس گلویی بعلاوه فلس‌های شکمی از سپر چانه‌ای تا مخرج؛ پلک زیرین با پولک‌های کم‌وبیش شفاف و تقسیم‌نشده؛ ۳۲ تا ۳۸ فلس اطراف ناحیه میانی بدن؛ سپرهای جلو پیشانی در تماس باهم نیستند؛ ۱۶ تا ۲۲ صفحه زیر انگشت چهارم (۹). گونه مذکور روز فعال است، در زیر سنگ‌ها، شکاف‌ها، صخره‌ها مخفی می‌شود و از بندپایان مختلف تغذیه می‌کنند.

شکل ۹- کویبر مرنجاب، خانواده سینسیده، گونه *Heremites septemtaeniata*

، *Mesalina watsonana*، *Eremias persica kavirensis*
، *Ophisops elegans*

گونه‌های بومزاد ایران، کویبر مرنجاب، است (شکل ۸). بیشترین اندازه فاصله پوزه تا مخرج ۸۶ میلی‌متر و بیشترین اندازه طول دم ۴۹ میلی‌متر مشخص شد که در نمونه هولوتیپ طول بدن از نوک پوزه تا مخرج ۸۴ میلی‌متر و طول دم (قطع‌شده) ۶۴ میلی‌متر می‌باشد (۲۲ و ۲۳). میانگین طول اندام حرکتی عقبی ۱۴/۵ میلی‌متر و طول اندام حرکتی عقبی ۱۵-۱۴ میلی‌متر اندازه‌گیری شد. بیشترین عرض سر در وسیع‌ترین نقطه سر ۶ میلی‌متر می‌باشد و در نمونه‌ی کاظمی ۴/۸ الی ۴/۹ میلی‌متر گزارش شده است (۲۳). صفات مریستیکی *Infralabials*، *Supraoculars*، *Postoculars*، *Preoculars*، *Loreal*، *Postmental*، *Mental* در تمامی نمونه‌ها با نمونه کاظمی و همکاران (۲۰۱۱) برابر است و هیچ اختلافی در این صفات دیده نشده است (۲۳). این گونه دارای ۳ انگشت در اندام جلویی و ۳ انگشت در اندام عقبی خود می‌باشد. فلس‌های پشت گردنی بزرگ هستند. دارای پوزه قاشق‌مانند؛ ۶ عدد فلس لب بالایی، پنجمی خیلی بزرگ و زیر چشم قرار دارد. تعداد ۲۲ فلس در اطراف قسمت میانی بدن در نمونه هولوتیپ شمارش گردید که تعداد فلس میانی بدن در نمونه‌ی این پژوهش با نمونه هولوتیپ برابری می‌کند. این گونه که از نقاطی بسیار محدود در مرنجاب جمع‌آوری شد، شب فعال است و از حشرات مختلف و عنکبوت‌ها تغذیه می‌کند.

(د) خانواده *Lacertidae*: - از خانواده لاسرتیده ۶ گونه از کویبر مرنجاب جمع‌آوری و شناسایی شد که عبارتند از: *Eremias*، *Eremias fasciata*، *Eremias andersoni*

میلی‌متر و در جنس ماده ۱۴۱ میلی‌متر اندازه‌گیری شد (شکل ۱۱) که با نمونه مظفری از نظر پوزه تا مخرج تفاوتی نشان نمی‌دهد و رنگ‌آمیزی سطح پشتی بدن به رنگ زرد طلایی متمایل به قهوه‌ای روشن است که بصورت رگه‌رگه با خط‌های مشکی و قهوه‌ای سوخته پوشیده شده است (۲۴). الگوی رنگ فوق با نمونه‌ی این پژوهش تفاوتی ندارد. تعداد فلس‌های لب بالا برای جنس نر ۱۳ الی ۱۴ و برای جنس ماده ۱۵ الی ۱۳ عدد شمارش شد. میانگین طول ران در جنس نر ۱۲/۲۵ میلی‌متر و در جنس ماده ۱۴/۲۵ میلی‌متر، بیشترین طول ران در نرها ۱۴ میلی‌متر و در ماده‌ها ۱۵ میلی‌متر اندازه‌گیری شد. تعداد فلس چین گلوبی در جنس نر ۳۲ الی ۳۴ عدد و در جنس ماده ؛ بیشترین تعداد فلس چین گلوبی در جنس نر ۳۴ عدد و در جنس ماده ۳۱ عدد مشخص گردید. این‌گونه نمونه بومزاد ایران است و نمونه تیپ آن از کاشان دشت مرند است معرفی شد (۲۴). این سوسمار در ماسه بادی‌های پوشیده از گیاهان گر زندگی می‌کند.

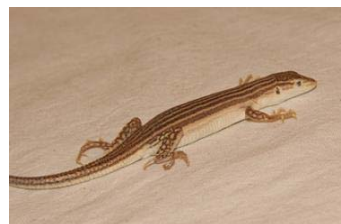
شکل ۱۱- کویر مرند، خانواده لاسرتیده، گونه

Eremias kavirensis

۳. *Eremia fasciata* (Blanford, 1874): بیشترین طول پوزه تا مخرج در جنس نر ۵۵ میلی‌متر و در جنس ماده ۵۳ میلی‌متر؛ بیشترین طول دم برای جنس نر ۱۰۸ میلی‌متر و در جنس ماده ۹۵ میلی‌متر، میانگین طول تنه در جنس نر ۳۲/۸ میلی‌متر و در جنس ماده ۳۱/۴ میلی‌متر؛ تعداد فلس‌های لب بالایی در جنس نر ۱۱ الی ۱۳ عدد و برای جنس ماده ۱۱ الی ۱۲ عدد شمارش شد. بیشترین تعداد فلس‌های لب پایین جنس نر ۱۲ عدد و در جنس ماده ۱۱ عدد مشخص گردید (شکل ۱۲). تعداد منافذ رانی در جنس نر ۲۷ الی

۱. *Eremias andersoni* (Darevsky & Szczerbak

1978): بزرگترین طول پوزه تا مخرج نمونه‌ی این پژوهش در جنس نر ۵۵ میلی‌متر و در جنس ماده ۵۳ میلی‌متر و بیشترین طول دم در جنس نر ۹۲ میلی‌متر و در جنس ماده ۱۰۰ میلی‌متر بدست آمد (شکل ۱۰) که با نمونه‌های سمنان از نظر اندازه طول پوزه تا مخرج و طول دم نشان می‌دهد (۹). بیشترین طول سر در جنس ۷ میلی‌متر و در جنس ماده ۶ میلی‌متر مشخص گردید. میانگین طول اندام جلویی در جنس نر ۲۰ میلی‌متر و در جنس ماده ۱۸,۲ میلی‌متر و میانگین طول اندام عقبی در جنس نر ۳۲ میلی‌متر و برای جنس ماده ۳۰ میلی‌متر محاسبه شد. تعداد فلس در لب برای نرها ۱۳-۱۴ و در جنس ماده ۱۲-۱۴ عدد شمارش شد. بیشترین تعداد فلس در لب پایین برای هر دو جنس ۱۴ عدد شمارش شد. این‌گونه که در ماسه‌بادی‌های نیمه تثبیت یافته و بین تل‌های ماسه‌ای با پوشش گیاهی بوته‌ای یا علفی اندک و پراکنده یافت می‌شود روز فعال است و از حشراتی نظیر قاب‌بالان، راست بالان و غیره تغذیه می‌کند. محل نمونه تیپیک گونه *E. andersoni* از ایران، ۴۰ تا ۴۵ کیلومتری شرق دریاچه نمک، دشت کویر واقع در استان سمنان می‌باشد (۹). الگوی رنگ نمونه‌های بررسی شده در این تحقیق بارنگ آمیزی گزارش شده توسط رستگارپویانی و همکاران (۱۳۸۶) یکسان است (۹).

شکل ۱۰- کویر مرند، خانواده لاسرتیده، گونه

*Eremias andersoni*۲. *Eremias kavirensis* (Mozaffari & Parham,

2007): طول پوزه در نمونه جمع‌آوری شده از کویر مرند در جنس نر ۸۸ میلی‌متر و در جنس ماده ۸۵ میلی‌متر می‌باشد و بیشترین طول دم در جنس نر ۱۳۵

تعداد منافذ رانی ۴۳ الی ۳۹ عدد با میانگین ۴۱ شمارش شدند. این گونه در دشت‌های باز و یا دامنه‌ها با زمین‌های پوشیده از سنگریزه و ریگزارها آمیخته با ماسه‌سنگ، خاک-های رسی، سنگ‌های رسی خردشده، خرده سنگ‌های رسوبی، همراه با پوشش گیاهی اندک یافت شد. این گونه نیز روز فعال است و اغلب در حفره‌های پای بوته‌ها مخفی می‌شوند و هنگام فعالیت نیز در نزدیکی بوته‌ها دیده می‌شوند. محل نمونه تیپیک از ایران، حوالی اصفهان در استان اصفهان می‌باشد و در ارتفاعاتی بین ۶۰۰ تا ۳۰۵۰ متر یافت شده است. گونه‌ی *Eremias persica* در میان گونه‌های جنس *Eremias* از جثه بزرگتری نسبت به سایر گونه‌ها برخوردار است و در خاک‌های متفاوتی دیده می‌شود و معمولاً در محیط‌های که تراکم گیاهان بالا باشد دیده نمی‌شود (۱۵).

شکل ۱۳- کویر مرنجاب، خانواده لاسرتیده، گونه

Eremias persica

۵. *Mesalina watsonana* (Stoliczka, 1872): بیشترین طول پوزه تا مخرج در جنس نر ۵۳ میلی‌متر و در جنس ماده ۵۱ میلی‌متر؛ بیشترین طول دم برای جنس نر ۵۴ میلی‌متر و در جنس ماده ۵۳ میلی‌متر اندازه‌گیری شد (شکل ۱۴). بیش‌تر طول پوزه تا مخرج در نمونه‌ی ایرانی ۵۶ میلی‌متر و طول دم ۱۱۴ میلی‌متر گزارش شده است (۱۹). میانگین ارتفاع سر در نرها ۴/۸ و برای ماده‌ها ۴/۴؛ بیشترین طول پوزه در هر دو جنس ۶ میلی‌متر؛ تعداد فلس‌های لب بالا در جنس نر ۸ الی ۱۱ عدد و برای جنس ماده ۹ الی ۱۱ عدد شمارش شد. تعداد فلس‌های لب پایین در جنس نر ۱۲ الی ۱۹ عدد و در جنس ماده ۱۶ الی ۱۹

۳۶ عدد و برای جنس ماده ۲۶ الی ۳۲ عدد شمارش گردید. محل نمونه تیپیک از ایران، ۴۰ تا ۴۵ کیلومتری شرق دریاچه نمک، دشت کویر واقع در استان سمنان می‌باشد (۹). سوسمار مذکور در نواحی بیابانی و نیمه بیابانی خشک، در دامنه‌های دشتی، با زمین‌های ماسه‌ای، نمکی، رسوبی یا ریگزار همراه با گیاهان پراکنده بیشتر از نوع بوته‌ای کوچک، و همچنین بناهای مخروبه یافت می‌شود. این گونه روزها فعالیت می‌کند. درون حفره‌های ماسه‌ای مخفی می‌شود و از بندپایان مختلف تغذیه می‌کنند. از نظر رنگ‌آمیزی شباهت زیادی با گونه *E. andersoni* دارد.

شکل ۱۲- کویر مرنجاب، خانواده لاسرتیده، گونه

۴. *Eremias persica* (Blanford, 1875): طول پوزه تا مخرج در این گونه ۸۱ الی ۷۲ میلی‌متر (میانگین ۷۷/۲) اندازه‌گیری شد، بیشترین طول دم ۱۴۴ میلی‌متر و کوتاه‌ترین طول دم ۹۵ میلی‌متر، طول اندام جلویی ۳۳ الی ۲۷ میلی‌متر و طول اندام عقبی ۵۳ الی ۴۳ میلی‌متر گزارش شد. اندازه نوک پوزه تا مخرج ۹۸ میلی‌متر و طول دم ۱۶۸ میلی‌متر است (شکل ۱۳) این گونه در مطالعه رستگارپویانی و همکاران (۱۳۸۶) گزارش شده است (۹). میانگین طول دم و طول تنه برابر است با ۱۲۴ و ۴۶/۸ میلی‌متر می‌باشد. اندازه نمونه‌های جمع‌آوری شده در این پژوهش با کتب منبع تفاوت اندکی دارد که به دلیل شرایط اکولوژی منطقه می‌باشد. تعداد فلس‌ها در لب بالا ۱۳ الی ۱۴ عدد و تعداد فلس‌ها در لب پایین ۱۳ الی ۱۲ عدد شمارش شدند. میانگین تعدادی از سری عرضی فلس شکمی ۳۲ عدد؛

جنس ماده ۱۰ الی ۱۴ عدد، تعداد منافذ پیش‌رانی در جنس نر ۲۲ الی ۳۰ عدد و برای جنس ماده ۲۱ الی ۲۹ شمارش شدند (شکل ۱۵). بزرگترین نمونه جمع‌آوری شده از گونه *O. elegans* در شهرستان ایلام دارای طول پوزه تا مخرج حدود ۵۱/۰۲ میلی‌متر و در شهرستان هرسین برای نرها ۴۴/۸۸ تا ۵۲/۲۸ میلی‌متر و برای ماده‌ها ۴۴/۴۷ تا ۵۱/۴۵ میلی‌متر گزارش شده است. طول پوزه تا مخرج در نمونه‌های مطالعه شده در استان کهگیلویه و بویراحمد بین ۳۲/۴ تا ۵۳ میلی‌متر، در نمونه‌های کردستان ۵۴ میلی‌متر و طول دم ۱۲۰ میلی‌متر ثبت شده است. مقایسه مطالعه بیومتری نشان می‌دهد که بین صفت پوزه تا مخرج سوسمار مارچشم در منطقه مورد مطالعه با نمونه‌های کردستان و کرمانشاه هم در اندازه و هم در رنگ‌آمیزی متفاوت است. این‌گونه در بیشتر طول روز و در اکثر ماه‌های سال فعال است و اغلب در مکان‌های آفتاب‌گیر فعالیت می‌کنند. تنوع رنگ در این‌گونه وسیع است. این‌گونه از اطراف زمین‌های زراعتی، تپه‌های پوشیده با گیاه گون جمع‌آوری شده است (۳ و ۴).

شکل ۱۵- کویر مرنجاب، خانواده لاسرتیده، گونه

Ophisops elegans

ه) خانواده *Sphaerodactylidae*: از این خانواده تنها یک‌گونه از جنس *Teratoscincus* در کویر مرنجاب جمع‌آوری و شناسایی شد.

۱. *Teratoscincus keyserlingii* (Strauch, 1863):

براساس مطالعات حاضر، بیشترین طول پوزه تا مخرج در جنس نر ۹۳ میلی‌متر و برای جنس ماده ۸۵ میلی‌متر؛ میانگین طول دم در نرها ۴۰/۲۵ و در جنس ماده ۵۰/۴

عدد، تعداد منافذ پیش‌رانی در جنس نر ۲۳ الی ۳۰ عدد و برای جنس ماده ۲۳ الی ۳۱ شمارش شدند. تعداد منافذ رانی در هر طرف ۱۱ تا ۱۵ عدد شمارش شد. تعداد منافذ رانی در نرهای نمونه‌ی منطقه‌ی دامغان بیشتر از ماده‌ها بود (۶) که این خصوصیت در نمونه‌های کویر مرنجاب وجود دارد. از الگوی رنگ خاکستری یا زیتونی در بالا، پشت با سپرهای طولی از نقاط سفید کوچک که بوسیله نقاط سیاه احاطه شده است. نقاط سفید کوچک بارنگ تیره در پهلوها احاطه شده اغلب یک نوار پشتی- جانبی روشن از چشم عبور می‌کند (۹) الگوی رنگ نمونه‌های جمع‌آوری شده در این پژوهش با نمونه‌ی کتب مرجع تفاوتی ندارد. این‌گونه در بیشتر نواحی ایران غیر از شمال، و غرب و شمال غرب ایران قابل مشاهده است (۹). محل نمونه تپیک از پاکستان، سند، بین کراچی و سوکور می‌باشد (۱۹). مشاهدات میدانی نشان داد که این‌گونه روز فعال بوده و بین سنگ‌های چیده شده، زیر شاخ و برگ‌ها و سنگ‌ها و در درون حفره‌ها مخفی می‌شود و در زمین‌های پوشیده از ماسه‌بادی با درختچه‌هایی مثل گز و تاغ کمتر قابل رویت است.

شکل ۱۴- کویر مرنجاب، خانواده لاسرتیده، گونه

*Mesalina watsonana*۶. *Ophisops elegans* (Menetries, 1832): بیشترین

طول پوزه تا مخرج در جنس نر ۴۶ میلی‌متر و در جنس ماده ۴۳ میلی‌متر؛ بیشترین طول دم در هر دو جنس ۸۳ میلی‌متر، میانگین ارتفاع سر در نرها ۵/۳ و برای ماده‌ها ۵ میلی‌متر، بیشترین طول پوزه در جنس نر ۸ میلی‌متر و در جنس ماده ۶ میلی‌متر، تعداد فلس‌های لب بالا در جنس نر ۹ الی ۱۲ عدد و برای جنس ماده ۸ الی ۱۰ عدد، تعداد فلس‌های لب پایین در جنس نر ۱۲ الی ۱۴ عدد و در

ماسه‌ای، شنی و یا آمیخته با سنگریزه و نمکی، با پوشش گیاهی اندک بوته‌ای و گیاهان کوچک یافت می‌شود.

(و) **خانواده‌ی Varanidae**: اعضای این خانواده بزرگترین سوسماران ایران را تشکیل می‌دهند و از پراکنش وسیعی برخوردارند. این خانواده در ایران دارای یک جنس است.

۱. **Varanus griseus (Daudin, 1803)**: طول نوک پوزه تا مخرج ۶۰۰ میلی‌متر و طول دم ۹۰۰ میلی‌متر اندازه‌گیری شد (شکل ۱۷). در نواحی بیابانی و نیمه بیابانی، زمین‌های ماسه‌ای با سطوح ناهموار، خاک‌های رستی، در دامنه کوه‌ها، تپه‌ها و دشت‌ها با پوشش گیاهی استپی زندگی می‌کند و معمولاً از مناطق با پوشش درختی دوری می‌کند. سرعت بالایی دارد و در زمان تعقیب شدن با سرعت فرار می‌کند. این‌گونه روز فعال است و فعالیت خود را از ساعات اولیه روز آغاز می‌کند. از لانه‌های زیرزمینی پستانداران و سایر جانوران بعنوان پناهگاه استفاده می‌کنند و یا خود لانه حفر می‌کند.

شکل ۱۷- کوبیر مرنجاب، خانواده وارانیده، گونه

Varanus griseus

تقدیر و تشکر

نویسندگان از دانشگاه لرستان برای فراهم نمودن امکانات موردنیاز این مطالعه کمال سپاسگزاری را دارند. همچنین از کلیه دوستانی که در به ثمر رسیدن این مقاله نقش‌آفرینی کردند نیز کمال تشکر را داریم.

میلی‌متر ثبت شد (شکل ۱۶). مطالعه حاضر نشان می‌دهد که بین صفت پوزه تا مخرج و طول دم نمونه‌های کوبیر مرنجاب با نمونه‌های منطقه‌ی تپیک (سرچاه)، تفاوتی چندانی وجود ندارد (۱۹). تعداد فلس‌های لب بالا در جنس نر ۲۳ الی ۲۶ عدد و برای جنس ماده ۲۴ الی ۲۶ عدد؛ بیشترین تعداد فلس‌های لب پایین ۲۱ عدد در بین نر و ۲۰ عدد در بین ماده‌ها ثبت شد. میانگین تیغه‌های زیر انگشت چهارم دست در نر ۲۴ و برای جنس ماده ۲۵؛ میانگین لاملای زیر انگشت چهارم دست در نر و ماده ۲۶؛ تعداد لاملای زیر انگشت چهارم پا در نر ۲۶ الی ۲۸ عدد و برای جنس ماده ۲۵ الی ۲۹ عدد شمارش شدند. محل نمونه تپیک این‌گونه در ایران، سرچاه واقع در استان خراسان می‌باشد (۱۹). رنگ زمینه پشتی نقش دار با خاکستری روشن، زرد، نارنجی، سایه‌های مختلف قهوه‌ای است و دو نوار طولی پهن قهوه‌ای تیره در زیر بدن، اما تا دم امتداد ندارند و بریده بریده‌اند؛ پهلوها و شکم مایل به صورتی تا سفید هستند. جوان‌ها زرد تیره تا نارنجی روشن با ۴ تا ۵ نوار عرضی دودی تا سیاه‌روی بدن که روی دم نیز همین نوارها را دارند (۹).

شکل ۱۶- کوبیر مرنجاب، خانواده اسفروداکتلیده، گونه

Teratoscincus keyserlingii

از نظر الگوی رنگ با گونه‌ی استان خراسان تفاوتی نشان نمی‌دهد. مطالعات میدانی نشان داد که این‌گونه شب فعال بوده در نواحی بیابانی و نیمه بیابانی خشک، در دشت‌های

منابع

- ۱- احمدزاده، ف.، حسن‌زاده کیایی، ب.، کمی، ح. ق.، و صباغی، م.، ۱۳۸۳. بررسی فونستیک مارمولک‌های شمال استان اردبیل، صفحات ۷۶-۷۹.
- ۲- احمدی، ل.، کمی، ح. ق. و گنجی، ف.، ۱۳۹۱. مقدمه ای بر زیست‌شناسی جکوی سنگ تیغه دار (*Cyrtopodion scabrum*) در استان لرستان (شهرستان کوه‌دشت)، محیط زیست جانوری، ۴(۱): ۱۰۹-۱۲۲.
- ۳- بهمنی، ز.، ۱۳۹۰. بررسی فون سوسمارهای اقلیم‌های مختلف استان کردستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم دانشگاه لرستان، ۱۴۳ص.
- ۴- پارسا، ح.، ۱۳۸۸. مطالعه بیوسیتما تیک سوسمارهای استان کهگیلویه و بویر احمد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم، دانشگاه تهران، ۱۵۸ص.
- ۵- حبیبی، ط.، ۱۳۶۹. جانورشناسی عمومی مهرداران، جلد چهارم، چاپ چهارم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۶۵۱ صفحه.
- ۶- حجتی، و.، کمی، ح. ق.، و فقیری، ا.، ۱۳۸۵. بررسی فونستیک سوسماران منطقه دامغان، مجله زیست‌شناسی ایران، ۱۹(۳)، صفحات ۳۴۰-۳۲۵.
- ۷- داداشی، ع.، کمی، ح. ق.، شجعی، ه.، ۱۳۸۸. اولین گزارش از گکوی سنگی تیغه‌دار (خزندگان، سوسماران، گکونیده) در استان آذربایجان شرقی. فصلنامه علمی- پژوهشی زیست‌شناسی جانوری، ۲(۱): ۵۵-۶۱.
- ۸- رستگارپویانی، ن.، ۱۳۶۹. بیوسیتما تیک سوسمارهای قسمتی از استان باختران (باختران- اسلان آباد- صحنه- سقز)، کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ایران، صفحه ۱۸۹.
- ۹- رستگارپویانی، ن.، رستگارپویانی، ا.، جوهری، س. م.، ۱۳۸۶. راهنمای صحرایی خزندگان ایران. انتشارات دانشگاه رازی، ۳۲۰ص.
- ۱۰- زیتی، ل.، ۱۳۹۰. بررسی فون سوسماران ناحیه طیس در استان یزد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم، دانشگاه فردوسی، مشهد، ۲۰۳ص.
- ۱۱- سازمان هواشناسی استان اصفهان، شهر کاشان، ۱۳۳۱ جدول دما و رطوبت.
- ۱۲- صالحی، ح.، ۱۳۷۶. بیوسیتما تیک سوسماران منطقه خارتوران، پایا نامه کارشناسی ارشد رشته بیوسیتما تیک جانوری، دانشگاه تهران، ۱۳۲ صفحه.
- ۱۳- فاضلی، ح.، ۱۳۷۵. بیوسیتما تیک سوسماران گرمسار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته بیوسیتما تیک جانوری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، ۱۲۴ صفحه.
- ۱۴- فیلی، ن.، قارزی، ا.، رستگار پویانی، ا.، ۱۳۹۶. فون سوسماران شهرستان مهران استان ایلام، محیط زیست جانوری، ۹(۳): ۱۵۷-۱۶۴.
- ۱۵- نصرآبادی، ر.، درویش، ج.، رستگار پویانی، ن.، و اجتهادی، ح.، ۱۳۸۷. بررسی فون سوسماران بخش صالح‌آباد تربت‌جام، استان خراسان رضوی، زیست‌شناسی ایران، ۲۱، صفحات ۳۶۸-۳۶.
- ۱۶- یاری، ا.، ۱۳۸۹. مطالعه‌ی بیوسیتما تیک سوسماران جنوب شرق استان کرمانشاه و بررسی دستگاه ادراری- تناسلی در گونه‌ی *Acanthodactylus buskianus*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه لرستان، ۱۵۳ص.
- ۱۷- یزدان پناهی، م.، ۱۳۷۹. بررسی تنوع فون سوسمارهای شاهرود، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۲۴۶ص.
- 18-Anderson, S. C., 1963. Amphibians and Reptiles from Iran. Proceedings of the California Academy of Sciences, 31(4), PP: 417-498.
- 19-Anderson, S. C., 1999. The lizards of Iran. Society for the Study of Amphibians and Reptiles, Oxford, Ohio, 442 p.
- 20-Anderson, S. C., 2000. Preliminary observations and comments on syntopic occurrence of lizards in Iran. Russian Journal of Herpetology, 7, PP: 236-238.
- 21-Blanford, W. T., 1881. on a collection of Persian reptiles recently added to the British Museum. Proceedings of the Zoologica Society of London, PP: 671-682.
- 22-Farhadi Qomi, M., Kami, H. G., Shajii, H., and Kazemi, S. M., 2011. Further Records of the Plateau Snake Skink *Ophiomorpha nuchalis* Nilson and Andren, 1978. Sauria: Scincidae from Isfahan Province, Iran. Iranian Journal of Animal Biosystematics, 7(2), PP: 171-175.
- 23-Kazemi, S. M., Qomi, M. F., Kami, H. G., and Anderson, S. C., 2011. A new species of

- Ophiomorus* (Squamata: Scincidae) from Maranjab Desert, Isfahan Province, Iran, with a revised key to the genus, Amphibian and Reptile Conservation, 5, PP: 23–32.
- 24-Mozaffari, O., and Parham, J. F., 2007. A new species of racerunner lizard (Lacertidae: Eremias) from Iran. Proceedings of the California Academy of Sciences, 58, PP: 569–573.
- Olesen, J. M., and Valido, A., 2003. Lizards as pollinators and seed dispersers: an island phenomenon, Trends in Ecology and Evolution, 18(4), PP:177-181.
- 25-Safaei-Mahroo, B., Ghaffari, H., Fahimi, H., Broomand, S., Yazdani, M., Najafi-Majd, E., Hosseini Yousefkhani, S. S., Rezazadeh, E., Hosseinzadeh, M. S., Nasrabadi, R., Rajabizadeh, M., Mashayekhi, M., Motesharei, A., Naderi, A., and Kazemi, S. M., 2015. The Herpetofauna of Iran: Checklist of Taxonomy, Distribution and Conservation Status. Asian Herpetological Research, 6(4), PP: 257-290.
- 26-Smid, J., Jiri, M., Kodym, P., Kratochil, L., Hosseinian yousefkhani, S. S., Rastegar-pouyani, E., and Frynta, D., 2014. Annotated checklist and distribution of the lizards of Iran. Zootaxa, 3855 (1), PP: 001–097.
- 27-Zug, G. R., 2014. Comment on the proposed confirmation of the availability of *Spracklandus Hoser*, 2009 (Reptilia, Squamata, Elapidae). Bulletin of Zoological Nomenclature, 71(4), PP: 252-253.

Survey of lizard fauna of Maranjab Desert in Esfahan Province

Gharzi A.¹, Pesarakloo A.², Nabizadeh H.³ and Rastegar-Pouyani E.⁴

¹ Dept. of biology, Faculty of science, Razi University, Kermanshah, I.R. of Iran

² Dept. of biology, Faculty of science, Arak University, Arak 38156-8-8349, I.R. of Iran

³ Dept. of biology, Faculty of science, Lorestan University, Khorramabad, I.R. of Iran

⁴ Dept. of biology, Faculty of science, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, I.R. of Iran

Abstract

The Maranjab desert is located in the south and southwest region of the Salt Lake in Central Plateau of Iran. This region has a diverse topography and many sand dunes and sabulous are observed in its landscape. Common vegetation of this desert includes halophyte plants like *Artiplex*, *Haloxilon* and *Zygophyllum*. In the present study, most part of the Maranjab Desert was investigated. As a result of this investigation 15 species of lizards belonging to 11 genera and six families were identified and recorded. Among the families of lizards recorded in the area, the Lacertidae with six species is the most diverse family in the region. The Agamidae, Gekkonidae, Scincidae and Varanidae, and Spharodactylidae with 3, 2, 2, 1 and 1 species respectively also occur in this region. *Phrynocephalus maculatus* is a widespread species and can be found in all parts of the area, but *Eremias kavirensis* and *Ophiomorous maranjabensis* have colonized in some restricted regions in the area.

Key words: The Salt Lake, Fauna, lizards, Lacertidae, Maranjab Desert